

Peter Svetina
Univerza v Celovcu

MED IMENOM IN BREZIMNOSTJO: Dogajalni prostori Ljubljane v slovenski mladinski literaturi

Članek se loteva vprašanja, kako so se spreminjali dogajalni prostori Ljubljane v slovenski mladinski pripovedni prozi od začetka 20. stoletja do danes. Teoretsko se članek naslanja na monografijo Barbare Piatti *Die Geographie der Literatur* (2009), predvsem na pojma importirani in transformirani dogajalni prostor. Članek skuša odgovoriti na vprašanje, zakaj je slovenska mladinska pripovedna proza sredi 60. let prejšnjega stoletja v zgodbah začela opuščati importirane dogajalne prostore Ljubljane in zakaj po drugi svetovni vojni med transformiranimi dogajalnimi prostori izstopa šola.

The article focuses on the changes of action settings of Ljubljana in the Slovene juvenile narrative prose from the beginning of the 20th century to the present day. Theoretically it draws upon the monograph of Barbara Piatti, titled *Die Geographieder Literatur* (2009), with special reference to the notions of imported and transformed action spaces. The aim of the article is to find out the reasons for the decrease of imported action settings of Ljubljana in the Slovene juvenile narrative prose of the mid-1960s, as well as for the increased presence of school among transformed settings after the World War II.

1 Zanimanje za literarno geografijo oziroma geografijo literature se v slovenskem prostoru povečuje v zadnjih letih. S tem v zvezi bi omenil zbornik 42. *Seminarnarja slovenskega jezika, literature in kulture*, ki je potekal v Ljubljani konec junija in v prvi polovici julija leta 2006 in kjer je bil osrednji naslov *Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Čeprav po večini ne gre za prispevke, ki bi se dotikali literarne geografije v ožjem smislu, tema takratnega seminarja kljub vsemu kaže, da je problematika literarne geografije začela pritegovati pozornost.

Večja prireditev, povezana s problematiko literarne geografije, je bila vsekakor mednarodna konferenca z naslovom *Retorika prostora / The Rherorics of Space*, ki je v organizaciji Slovenskega društva za primerjalno književnost in pod vodstvom Vanese Matajč in Varje Balžalorsky potekala v Ljubljani konec novembra leta 2011.

Prostor v literaturi in literatura v prostoru je naslov uvodnika Urške Perenič (2012, [259]–264) v tretjo, tematsko številko lanskoletne *Slavistične revije*, kar kaže na dejstvo, da se tudi osrednja slovenska slavistična revija vidneje vključuje v raziskovanje na področju literarne geografije.

2 V članku se lotevam vprašanja, kako so se spreminjali dogajalni prostori Ljubljane v slovenski mladinski literaturi, natančneje v slovenski mladinski pripovedni prozi od začetka 20. stoletja do danes. Zlasti me zanimajo tisti dogajalni prostori v literaturi, ki imajo razvidno referenco v geografski resničnosti (t. i. importirani dogajalni prostori), nekaj pozornosti namenjam v članku tudi dogajalnemu prostoru, ki nimajo prepoznavne reference v geografski resničnosti (transformirani dogajalni prostori), med njimi me zanima zlasti šola kot dogajalni prostor.

Za gradivo sem si izbral pripovednoprozna besedila, namenjena otrokom in mladini: besedila, ki so bila že prvotno objavljena kot mladinska (izbrana prozna dela Bogomirja Magajne, Ele Peroci, Branke Jurca, Slavka Pregla, Dese Muck in Irene Velikonja), in tudi nekatera besedila, ki bi jih lahko šteli med čtivo mladostnikov oz. so v kanon mladinske literature vstopila kasneje (tu mislim zlasti na *Ženine naše Koprnele* (1912) Rada Murnika ter na roman *Ptički brez gnezda* (1917) Frana Milčinskega).

3 Literarna geografija se v svojem izhodišču ukvarja z vprašanjem referencialnega odnosa med znotrajliterarno in zunajliterarno resničnostjo (prim. Piatti 2009, 25). V literaturi obstajajo prostori, ki imajo svoj »pendant v zunajliterarni resničnosti, v geoprostoru«, obenem pa »obstajajo tudi prostori fikcije, torej v tekstu generirani prostori, brez prepoznavnega stika z geoprostorom« (Piatti 2009, 131).

Na podlagi medsebojne prepoznavnosti zunajliterarnega (geografskega) prostora in znotrajliterarnega (literarnega, fiktivnega) prostora loči Barbara Piatti (2009, 136–138, 361) tri literarne dogajalne prostore: importiranega, transformiranega in fingiranega. Literarni prostor, v katerem je prepoznaven resnični geografski prostor, poimenuje s terminom importirani dogajalni prostor (*importierter Handlungsraum*), prostor, kjer je prepoznavna zunajliterarna nekonkretna, remodelirana geografska danost, imenuje transformirani dogajalni prostor (*transformierter Handlungsraum*), prostor, ki z resničnim geoprostorom nima zveze, je fingirani dogajalni prostor (*fingierter Handlungsraum*). Anglosaksonska literarna veda uporablja za te vrste prostorov še druga poimenovanja: *immigrant – surrogate – nativ* (Parsons, Pavel, Zipfel); *actual – renamed – fictitious* (Davis); *proper – common – improper* (Miner). (Prim. Piatti 2009, 133–138, tabelarično na strani 135.)

V svoji študiji se terminološko naslanjam na tipologijo Barbare Piatti.

4 Povest *Ptički brez gnezda* (1917) **Frana Milčinskega**, s katero začenjam pregled, je (tako kot *Ženine naše Koprnele* Rada Murnika) v članek uvrščena s kančkom distance: kot že rečeno, je bila knjiga prvotno namenjena odrasli bralski publiku, izšla je kot 71. zvezek Slovenskih večernic pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu, šele mnogo kasneje je prišla v repertoar za mladino.

Dogajanje se ob nekaterih drugih krajih, ki so kot importirani dogajalni prostori omenjeni v povesti (okolica Vrhnike, Trst, Dolenja vas itn.), odvija tudi v Ljubljani (vse krepke oznake v citatih je napravil avtor tega članka):

V ljubljanskem **Krakovem** blizu **Mirja** je stala in stoji starikava hiša [.] (Milčinski 1917, 9)
Mimo **šentjakobske cerkve** čez **Ljubljnico** in po **Krakovskem nasipu** jih je vodila pot. (54)

Krenila sta proti **Mestnemu trgu**. (160)

Jeraj je zdaj stanoval s sinom in z Jero v lični hišici pod **Golovcem**. (171)

Med transformiranimi dogajalnimi prostori so (Kocmurjevo) najemniško stanovanje, (Korenova) stara hiša, stanovanje (Jerajevih), gostilna, odvetniška pisarna itn. Čeprav protagonisti hodijo v šolo, ta kot transformirani dogajalni prostor ni bistveneje prisotna: »Popoldanski pouk je bil končan in z vikom in krikom se je drvila mladina iz **šole**.« (Milčinski 1917, 42)

Rado Murnik je leta 1921 v ilustriranem listu *Plamen* objavil osem humoriističnih zgodb, ki jih je zapisala Vida, »učenka in pisateljica 5. razreda, Ljubljana, 2. nadstropje« (Murnik 1975, 22), in sicer o tem, kako se njena sestra Koprnela, starši in sorodniki trudijo dobiti Koprneli ženina. Ljubljana kot dogajalni prostor je prisotna v besedilih vseskozi:

Peljimo se malo po **Ljubljanici!** (Murnik 1975, 17)

Šli smo vsi štirje skozi **Zvezdo**, kjer zaradi stanovanjske bede stanujejo kavke na kostanjih. [...] Potem smo šli proti **Šiški**. [...] Potem smo se obrnili proti **tivolski graščini**. [...] Ob poti nad **Cekinovim gradom** smo sedli v tivolskem pragozdu na klop, ki je bila okrašena z imeni in letnicami. (31–32)

Zaradi draginje pa ni dosti shujšala, ker je šla večkrat s staro materjo na **Rožnik**. [...] Preganjani revež je bežal po **Prešernovi ulici** in pritekel ob **Zvezdi** zopet k nam nazaj, ker je zvesta domača žival. [...] Potlej smo potovali dalje proti **Viču**. (41–43)

Sprehajat se hodimo največ na **Grad** in na **Prule**. (46)

»... Alo, na noge! Naredimo peš-izlet k **Fajmoštru** ali pa k **Figabirtu!**« (56)

Med transformiranimi prostori imajo pomembno vlogo pripovedovalkin dom, ki je meščansko stanovanje, ter prostori meščanskega družabnega življenja:

Ne! Veš kaj? Tisto našo **manjšo sobo** lahko oddamo neoženjenemu gospodu. (Murnik 1975, 24)

Od tega dne je bila naša Koprnela zmeraj v **kuhinji** kuhana in pečena in je naganjala mlado kuharico Micko, da je delala močnate jedi [...] (26)

Večkrat je šla tudi s starši v **kavarno**, v **kino** in na koncert [...] (23)

Šola kot dogajalni prostor je omenjena zelo poredko, čeprav je pripovedovalka učenka:

Drugo jutro pa sem srečala gospoda Migca pred **šolo**. (Murnik 1975, 21)

Zdaj se moram pa še v naglici podpisati, ker se mi mudi v **šolo**. (29)

V Murnikovih zgodbah lahko opazimo prepletanje importiranih dogajalnih prostorov Ljubljane (Tivoli, park Zvezda itn.) in transformiranih dogajalnih prostorov (stanovanje, gostilna, kavarna itn.), ki so vezani na podobo meščanske Ljubljane v času okrog prve svetovne vojne.

V *Čudoviti pravljici o Vidu in labodu belem ptiču* (1937) je **Bogomir Magajna** za osrednji dogajalni prostor izbral Ljubljano. Iz Tivolskega vrta (parka), ki je osrednje dogajališče pravljice in kjer je atelje kiparja Vida, se deček Vid in labod Beli ptič, ki ju je kipar izklesal in so ju mestni očetje odkupili in postavili v park, ponoči odpravljata na potovanja po mestu:

Potrdilo!

Potrjujem, da sem prodal dečka, ki mu je ime Vid, in laboda, ki mu pravim Beli ptič, slavnemu mestu **Ljubljani** pod pogojem, da slavno mesto postavi oba na otroško igrišče v **Tivolskem vrtu**. (Magajna 2011, 132)

»Kaj pa je to pod nama?« – »Suha struga **Ljubljanice**. Delavci jo poglabljajo.« [...] Medtem ko sta Vid in Beli ptič opazovala delo v **Ljubljanici**, se je gor in dol po **Marijinem** [zdaj Prešernovem, op. p.] **trgu** sprehajal policaj. [...] Potem je planil kvišku, urno pobral pendrek in jo mahnil navzgor po **Prešernovi ulici** proti policiji [...] (140–142)

Med importiranimi dogajališči v pravljici so še Nebotičnik, Ljubljanski grad, Barje, Rožnik, Dunajska cesta, državni (danes narodni) muzej, mestna hiša, Poljanska cesta, (Ljubljanski) velesejem. Tako kot v Murnikovih zgodbah o Koprneli in njenih ženinih je tudi v pravljici o Vidu in labodu opaziti precej importiranih dogajalnih prostorov, vezanih na ljubljansko meščansko življenje v času med obema vojnama, pri čemer v Magajnovi pravljici izstopa Tivoli (Tivolski vrt).

Tudi v povestih o Racku in Liji, ki so prvič izšle leta 1943, se pojavljajo importirani dogajalni prostori Ljubljane: Opekarska cesta, Velika in Mala čolnarska ulica, Šentflorjanska ulica, Ljubljanica, Prule, Zvezda, realna gimnazija in univerza (na današnji Vegovi ulici), mestni vrt (Tivoli), Ljubljansko barje itn. Tudi v tej zbirki šola kot transformirani dogajalni prostor (kljub temu, da sta oba naslovna junaka šolarja) nima večjega pomena. Med transformiranimi dogajalnimi prostori so stanovanje, kjer stanuje Racko, vrt, šolska klinika, travnik itn.

Čeprav je zbirka zgodb o Racku in Liji po vojni izhajala predelana (Legenda o Jezusu v cirkusu je bila nadomeščena s povestjo *Ananas*, dodanih je bilo nekaj novih pravljič oz. zgodb (prim. Magajna, 1943, 1954); tudi besedilo samo je doživelo kakšno spremembo, npr. namesto »osemletne gospodične« Lije se v povojnih izdajah pojavi »osemletna tovarišica«), so dogajalni prostori iz predvojne izdaje v povojnih izdajah ohranjeni, v novih zgodbah z naslovnima junakom in junakinjo pa se pojavijo tudi novi (Trst, Triglav itn.).

Leta 1955 je izšla pravljica *Moj dežnik je lahko balon* **Ele Peroci**. Deklica Jelka, ki stanuje v hiši skupaj s starši, sestro, babico in dedkom ter teto, se igra pred hišo na trati ob potoku in zgubi žogo. Pred pričakovano jezo staršev in starih staršev odleti z dežnikom čez Ljubljano proti Tivoliju:

Okrožila je **Ljubljanski grad** in pomahala otrokom, ki so se tam lovili. [...] Stegovali so roke k njej in jo klicali, Jelka pa je obrnila svoj balon proti **Nebotičniku**.

Tam so na terasi ljudje pili črno kavo. [...]

Splavala je proti **Tivoliju**. Počasi se je spuščala k zemlji in pristala na cvetlični gredi. (Peroci 2012a, 67)

A Jelka pravzaprav ne prileti v Tivoli:

Toda to ni bil Tivoli in to niso bile rože. To je bila **dežela Klobučarija** in na gredah so rasli klobuki. (Peroci 2012a, 67)

V kratki pravljici glavna junakinja Jelka iz transformiranega dogajalnega prostora (trata, potok, hiša izven centra mesta) z dežnikom, ki je lahko balon, splava v importirani dogajalni prostor Ljubljane (Ljubljanski grad, Nebotičnik, Tivoli) in pristane v fingiranem dogajalnem prostoru (dežela Klobučarija), od koder se vrne nazaj domov, torej ponovno v transformirani dogajalni prostor.

V pravljici *Kdaj je Ljubljana najlepša* (1964) se pojavita že omenjena importirana dogajalna prostora Ljubljane: Ljubljanski grad in Nebotičnik. Nebotičnik je povezan z večerno Ljubljano, Ljubljanski grad pa s spominom na otroštvo, ko je prvoosebna pripovedovalka prišla v Ljubljano na šolski izlet. A poleg teh dveh importiranih dogajalnih prostorov se jih v pravljici pojavi še kar nekaj, npr. Titova

(zdaj Slovenska) cesta pod Nebotičnikom, jutranja in dnevna Ljubljana pa je povezana z importiranimi dogajalnimi prostori med Namo in bloki na Poljanski cesti:

Na pločniku nasproti **Pošte** imam mizico in stol. (Peroci 2012b, 186)

Pospravim srečke in nekaj denarja v leseni kovček, mizico in stol pa spravim v **passaži pri Nami**. [...] Po **Čopovi ulici** grem proti **Tromostovju**. (188)

Grem čez **živilski trg**. [...] Po **Poljanski cesti** pridem do novih stanovanjskih blokov. Tu stanujem. (189)

Importirani dogajalni prostori Ljubljane so značilni tudi za povest *Uhač in njegova družčina* (1963) **Branke Jurca**. Družčina, ki krade z avtomobilov avtomobilske značke, se giblje zlasti po stari Ljubljani:

Z menoj vred tečejo z **Osoj** in iz **Strme ulice** in s **Ceste na grad** še drugi otroci. (Jurca 1963, 5)

Z dletom v roki sem stekel z **Osoj** ob **Ljubljanici** naprej do **Krojaške ulice**. (44)

Pred **magistratom** je stalo več osebnih avtomobilov. (48)

Zunaj, pred **Amerikancem** /ime gostilne v Stari Ljubljani ob cerkvi sv. Florijana, op. p./, je stal kamion. (116)

Svoje delovanje dečki in deklica razširjajo tudi na drugo stran Ljubljanice do današnje Slovenske (tedanje Titove) ceste in čez do Tivolija, na jugu pa do Golovca:

Po opravljenem delu so se dobivali ali na **Gradu** ali na **Golovcu** ali v **Tivoliju**. (Jurca 1963, 102)

»Ampak zdaj pa vidva na delo – za stražo bom obema jaz. Pojdimo v **Kidričevo** [današnjo Štefanovo, op. p.]« [...]

V **Kidričevi ulici** lahko stoje osebni avtomobili. [...]

Tu je središče mesta. **Nebotičnik** je tu in **Dukičevi bloki** in avtomobilsko prevozniško podjetje je tudi tu. (51)

Šel sem z glasbene šole, učim se na nižji glasbeni šoli – o bog, še ta violina – in tako sem zavil, dobro razpoložen, da sem violino za danes odbrenkal, po **Trgu revolucije** [današnji Trg Republike, op. p.]. (72)

Betka, bila je hči padlega partizana in edina punca v klapi, je šla v **NAMO**. (97)

Med transformiranimi dogajalnimi prostori imajo osrednje mesto zunanji prostori (ulica itn.), med dogajalnimi prostori je tudi šola.

Za razliko od povesti *Uhač in njegova družčina*, kjer imajo dogajalni prostori razvidno geografsko resničnost Ljubljane, pa se v povesti *Vohljači in prepovedane skrivnosti*, ki jo je Branka Jurca objavila tri leta kasneje (1966) in v kateri se pojavljajo junaki z istimi imeni (Uhač, Angelca, Boris itn.), protagonisti gibljejo tako rekoč le še v transformiranih dogajalnih prostorih. Ljubljana je kot dogajalni prostor razvidna zlasti na ilustracijah Boža Kosa: del živilske tržnice s pročeljem ljubljanskega semenišča (Jurca 1966, 89), Peglezen z delom pročelja teološke fakultete ter tunel pod grajskim hribom (156–157). V besedilu se omemba geografskih prostorov Ljubljane pojavi redko: »Šel sem ob **Ljubljanici**.« (151)

Nekatera dogajališča so fingirana: Glavna ulica, Zvezni trg, Mestna mlekarna ipd. Med transformiranimi prostori pa je mestno okolje v besedilu dobro razvidno:

Pogleda z okna čez vrt in skozi veje stare, krivenčaste jablane naprej do **škatlaste stolpnice** z neštetimi okni in številnimi balkoni in zagleda Bilko [...] (Jurca 1966, 8)

»Pojdi, greva čez ulico, v **park!**« je rekel Dolgin, prijel Borisa za nadlaket in sta šla. (46)
Cesta je vrvela. Avtomobili so hiteli, cela reka, sem in tja. Ljudje so se vsipali s **kolodvora**, se prerivali, se klicali in si pripovedovali. (72–73)

Med osrednjimi transformiranimi dogajalnimi prostori je tudi šola.

V romanu *Geniji v kratkih hlačah* (1978) **Slavka Pregla** je Ljubljana kot dogajalni prostor omenjena posredno:

Oče se je lopnil po trebuhu in rekel, da če je to, kar vidi tu, kakšen od članov, predlaga, da kadar bo celo uredništvo pilo čaj, prej rezervirajo glavno dvorano **velesejma**. (Pregl 1978, 47)

In bojim se, da je v Pipijevi glavi začel nastajati načrt, kako bo po svojih močeh pomagal, da se bo mehanizem na **II. gimnaziji** zataknil. (168)

Na **kolodvoru** se se Kocka, Rarzmeš, Bajsi, Pipi in Miha pojavili nekaj trenutkov pred odhodom vlaka. (175)

Če bi imeli v besedilu omenjeno samo eno od dogajališč, bi težko govorili o Ljubljani kot okvirnem dogajalnem prostoru Preglove zgodbe. Omemba vseh treh v istem tekstu pa kaže, da to je Ljubljana: velesejem (Ljubljanski velesejem so zgradili v začetku 20. let v delu Tivolija, po vojni pa se je preselil na današnjo lokacijo in se preimenoval v Gospodarsko razstavišče), II. gimnazija (Gimnazija Poljane) ter kolodvor (glavna ljubljanska železniška postaja).

Transformirani prostori, v katerih se dogaja velik del zgodbe, so zlasti šola (razred, mladinska soba itn.) ter stanovanjski blok z dvoriščem, pa tudi uredništvo dnevnika, občinska pisarna itn. Med dogajališči se pojavi tudi lokal z imenom »Vesela kremšnita«, ki bi lahko bil fingirani dogajalni prostor.

V drugi knjigi »genijev« *Geniji v dolgih hlačah* (1985) Ljubljana kot dogajalni prostor ni omenjena niti posredno, a predvidevamo lahko, da se zgodba dogaja v istem mestu kot prva knjiga, saj so literarni junaki isti: *Geniji v dolgih hlačah* so pravzaprav tri zgodbe treh junakov, od katerih se prva, v kateri se Miha odpravi k pihalni godbi in kjer se večina dogajanja (iz Ljubljane) preseli na drugi konec Jugoslavije, druga (Pipijeva) in tretja (Bobova) pa v domačem mestu (Ljubljani).

Med transformiranimi dogajalnimi prostori izstopajo stanovanjski bloki, tovarniška hala (kjer ima vaje pihalni orkester) in uredništvo dnevnika.

Del zgodbe tretje knjige »genijev«, *Geniji brez hlač* (2009), se dogaja v Ljubljani, ki tudi tokrat ni neposredno imenovana (del pa se dogaja v počitniški hišici na morju, geografski prostor tudi tu ni neposredno poimenovan). Da gre za veliko mesto, lahko sklepamo iz omemb transformiranih prostorov v zgodbi (da gre za Ljubljano, pa sklepamo iz tega, ker v njej nastopajo isti, le da tokrat starejši protagonisti, ki so nastopali že v prvi in drugi knjigi genijev):

Tisti trenutek zvezde na Lenarta, ki je prvič prišel na dvorišče **velikega mestnega srednješolskega centra**, niso preveč milo sijale. (Pregl 2009, 5)

Žan je s starši in z mlajšima bratoma stanoval v majhni hiši v **predmestju**. (21)

Pomembnejši transformirani dogajalni prostori so še šola, stanovanjski blok(i), slaščičarna (ter vikend ob morju).

Desa Muck v romanu *Pod milim nebom* (1993) uvod in zaključek zgodbe, v kateri dve najstnici zbežita od doma in hočeta odpotovati v Ameriko (a privandrata samo do Istre, od koder ju vrnejo domov), postavi Ljubljano:

Sedela sem pod skakalnico na **Šišenskem hribu** in čakala Tajó. (Muck 1993, 5)

Tajin oče me iztovski na policijski postaji v **Šiški**. (118)

Importiranih prostorov v zgodbi je precej (Ankaran, Piran, Fiesa, Portorož, Savudrija, Poreč), Ljubljana (Šiška) je postavljena v zgodbo samo kot začetni in končni okvir.

Tudi roman *Lažniva Suzi* (1997) je v začetnem in končnem delu postavljen v Ljubljano (srednji del pa opisuje ekskurzijo učencev po severozahodni Sloveniji: Most na Soči, Log pod Mangartom, Vršič, Kranjska Gora, Gozd Martuljek, Jesenice, Bled). Prepoznavni importirani prostor Ljubljane je zlasti Tromostovje z okoliškimi ulicami:

Ko je pritekla na **Tromostovje**, še vedno ni imela nobenega pametnega načrta. (Muck 1997, 30)

»Nisem zdržala brez Robija. In ti, stara?! Menda ne misliš vso noč čepeti doma?! Takoj se obleci in pridi na **Tromostovje**! Bomo malo noreli!« (106)

Čudovito se bo potepati po **stari Ljubljani** in morda bo našla kakšno prismuknjeno darilce za Primoža. (97)

Med transformiranimi prostori, povezanimi z mestnim okoljem (Ljubljano), so še tržnica, bolnišnica, vila, v kateri v bornem kletnem stanovanju živi Suzi s starši (na izletu pa zlasti počitniški dom, diskoteka, lokal in soba, v katero Toni odpelje Suzi).

V zgodbi *Blazno resno o šoli* (2008, 2011) je osrednji transformirani dogajalni prostor šola, importirani prostor Ljubljane pa je omenjen zelo mimobežno: »Najbolje, da gre in se vrže v **Ljubljanico**.« (Muck 2011, 100)

V romanu *Poletje na okenski polici* (2006) **Irene Velikonja** je Ljubljana kot geografski dogajalni prostor omenjena večkrat (ob njem pa v delu roman tudi še Ankaran, kamor se z očetom in njegovo družino pripovedovalka odpravi na morje, ter Blegoš):

Tukaj pa je varno: **Ljubljana** in okolica je edini prostor, ki ga ubijalski tornado ni in ne bo zajel. (Velikonja 2006, 93)

Potenje na morju je čisto nekaj drugega kot potenje v betonski džungli, kakršna je **Ljubljana**, pravi moj oči. (110)

Ljubljana je v zgodbi prisotna tudi s konkretnimi geografskimi prostori:

Odvlekla me je ven na sprehod, verjetno se je bala, da bi najini kočljivi pogovori prišli na ušesa moji mami. Odšli sva na **Rožnik**. (Velikonja 2006, 89)

Neža je pred **Piramido** čakala več kot pol ure. (63)

Oči je imel v načrtu, da gremo popoldne vsi skupaj na sprehod v **Tivoli**. (111)

Transformirani dogajalni prostori v romanu so zlasti: blok s stanovanjem in sobo prvoosebne pripovedovalke, kjer sede na okenski polici dobršen del zgodbe čaka, da bi zagledala Gregorja, stopnišče, dvorišče pod blokom, očetovo stanovanje, nakupovalno središče, šola in kino (na morju pa apartma, plaža, počitniška hišica).

5 V zaključku bi rad izpostavil nekatera opažanja. Iz analize dogajalnih prostorov obravnavanih del je razvidno, da se natančna geografska določenost ljubljanskih dogajališč iz proznih del za otroke in mladino začne umikati v drugi polovici 60. let. Ta meja se najizraziteje pokaže v obeh obravnavanih delih Branke Jurca:

medtem ko imajo dogajališča v povesti *Uhač in njegova družčina* (1963) še jasno geografsko referenco Ljubljane, je dogajališča v povesti *Vohljači in prepovedane skrivnosti*, ki je izšla tri leta kasneje (1966) in v kateri nastopajo isti protagonisti, nimajo več. Od tega časa naprej importirana dogajališča Ljubljane v prozi za mladino nimajo več pomembnejše vloge. Poljudno bi lahko rekli, da Ljubljana v obravnanih pripovednih delih za mladino od druge polovice 60. let naprej izgublja lastno ime.

Drugo, kar je moč opaziti, so importirani in transformirani dogajalni prostori meščanskega družbenega življenja v času med obema vojnoma (zlasti Tivoli – pri Murniku, Magajni), ki imajo pomembno vlogo nekaj časa tudi še po drugi vojni (Ela Peroci). Iz obravnavanih del je razvidno, da se ti prostori, čeprav ne tako izrazito, začnejo pojavljati ponovno v 90. letih prejšnjega stoletja (Desa Muck, Irena Velikonja).

Zanimivo je še, da dobi šola kot transformirani dogajalni prostor v obravnanih delih izrazito pomembno vlogo v delih avtoric in avtorjev po drugi svetovni vojni (Branka Jurca, Slavko Pregl, Desa Muck), v delih iz časa pred drugo vojno so imeli večjo vlogo domovi protagonistov (npr. stanovanje).

Kako si to troje razlagati? V meščanski družbi, kakršna je bila slovenska družba v času med obema vojnoma, sta med zelo pomembnimi vrednotami individualnost in družina (prim. Kocka 1988, 27 in sl.), po vojni pa »je bilo v slovenskem prostoru domače meščanstvo vsekakor odveč in neprijetno, zato se ga je bilo treba znebiti.« (Holz 2008, 301). Iz obravnavanih del je razvidno, da je postala šola v (socialistični) družbi po drugi vojni eden od osrednjih za mladino pomembnih prostorov, zdi se, kot da je šola prevzela vlogo doma oz. družine. Na tako sklepanje navaja tudi odlomek iz drugega poglavja Preglovih *Genijev v kratkih hlačah*: »Po novozbranih razredih nove razredničarke govore, kako je šola drugi dom. Kako je razredničarka druga mati.« (Pregl 1978, 13)

V kontekstu izginjanja meščanskega bi lahko razumeli tudi umikanje dogajalnih prostorov meščanskega družabnega življenja iz literature za otroke in mladino po drugi vojni. A to se ni zgodilo takoj, ampak šele sredi 60. let. Takrat je namreč individualno oz. poimenovano, tj. importirani dogajalni prostor, zamenjalo neindividualno oz. obče, tj. transformirani dogajalni prostor.

A za tako gibanje dogajalnih prostorov (izgubljanje importiranih prostorov in širjenje transformiranih mestnih dogajalnih prostorov) bi lahko bil razlog tudi trend opuščanja konkretnih geografskih dogajalnih prostorov zaradi lažjega razumevanja (tudi prevajanja) besedil pri bralski publiki, ki konkretnih dogajalnih prostorov ne pozna (ali tudi zaradi prevajanja in lažjega razumevanja besedil, ki nimajo reference v geografski resničnosti, v drugih kulturnih okoljih).

Povzetek

Dogajalni prostor v literarnem delu je lahko z zunajliterarno geografsko resničnostjo v različnih razmerjih: importirani dogajalni prostor ima referenco v geografski resničnosti, transformirani dogajalni prostor ima referenco v resničnosti, ne pa tudi v natančni geografski opredeljenosti. V slovenski mladinski pripovedni prozi v času ob začetku 20. stoletja in med obema vojnoma so importirani dogajalni prostori Ljubljane običajni in pogosti, rekli bi lahko, da dobijo dogajalni

prostori z natančno določenim dogajališčem svojo individualnost. Sredi 60. let se je ta tendenca zaobrnila: prevladujejo transformirani dogajalni prostori, med njimi ima osrednje mesto šola, dogajališča Ljubljane je v pripovedih marsikdaj zaznati le posredno, skozi specifične transformirane dogajalne prostore (npr. velesejem). V 90. letih se začnejo v mladinsko prozo vračati importirani dogajalni prostori Ljubljane, vendar ne v taki meri, kot je bilo to značilno za mladinsko pripovedno prozo meščanske dobe. Prav meščanstvo s poudarjanjem individualnosti je lahko eden od odgovorov, zakaj importirani dogajalni prostori v 60. letih začnejo izginjati iz pripovedi: socializem s poudarjenim občutkom za kolektiv nima več posluha za individualno. Drugi mogoč odgovor je, da se je sredi 60. let pojavil trend posploševanja dogajalnih prostorov, da bi bila mladinska dela dostopnejša (v izvorniku in prevodih) tudi tisti bralski publiki, ki konkretnih dogajalnih prostorov Ljubljane ne pozna.

Navedenke

Eva Holz 2008: Nekaj utrinkov o meščanstvu na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja in v času med obema vojnama. *Angelika Hribar: Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 285–301.

Branka Jurca 1963: *Uhač in njegova družčina*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Branka Jurca 1966: *Vohljači in prepovedane skrivnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jürgen Kocka 1988: Bürgertum und bürgerliche Gesellschaft im 19. Jahrhundert: Europäische Entwicklung und deutsche Eigenarten. V: *Bürgertum im 19. Jahrhundert: Deutschland im europäischen Vergleich: 1*. Ur. Jürgen Kocka. München: DTV, 11–76.

Bogomir Magajna 2011: Čudovita pravljica o Vidu in labodu belem ptiču. *Pionirji na promenadi: Antologija slovenske mladinske književnosti med 1920 in 1948*. Ur. Peter Svetina. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor 336), 129–182.

Bogomir Magajna 1943: *Racko in Lija*. Ljubljana: Murenček.

Bogomir Magajna 1954: *Racko in Lija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Fran Milčinski 1917: *Ptički brez gnezda*. Celovec: Družba sv. Mohorja.

Desa Muck 1993: *Pod milim nebom*. Celovec: Mohorjeva.

Desa Muck 1997: *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Desa Muck 2011: *Blazno resno o šoli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Rado Murnik 1975: *Ženini naše Koprnele*. Ur. Matjaž Kmecl. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Humor), 17–61.

Barbara Piatti 2009: *Die Geographie der Literatur: Schauplätze, Handlungsräume, Raumphantasien*. Göttingen: Wallstein.

Urška Perenič 2012: Prostor v literaturi in literatura v prostoru. *Slavistična revija* 60/3, [259]–264.

Ela Peroci 2012a: Moj dežnik je lahko balon. *Ela Peroci: Za lahko noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 66–70.

Ela Peroci 2012b: Kdaj je Ljubljana najlepša. *Ela Peroci: Za lahko noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 182–192.

Slavko Pregl 1978: *Geniji v kratkih hlačah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slavko Pregl 1985: *Geniji v dolgih hlačah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Slavko Pregl 2009: *Geniji brez hlač*. Radovljica: Didakta.

Irena Velikonja 2006: *Poletje na okenski polici*. Ljubljana: DZS.